

تهدیدات فراروی تربیت اسلامی در عصر حاضر

مجتبی انصاری مقدم^۱

^۱ دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه میبد، پژوهشگر و مدرس دانشگاه

چکیده

یکی از مهمترین مسائل در یک جامعه به خصوص در نهاد خانواده، مسئله تربیت است که دین مبین اسلام نکات متعددی را در این باره برای مخاطبانش بیان نموده است؛ از کوچکترین تا بزرگترین نکات پیرامون تربیت در منابع اسلامی یافت می‌شود. تربیت پرورشی است که از راه انتقال معنا صورت می‌گیرد تحلیل ابعاد مسئله تربیت، یکی از ضرورت‌هایی است که باید صورت بگیرد و از منظر آموزه‌های اسلام که رسالت آن تعلیم و تربیت است، بررسی شود. پژوهش حاضر تهدیدات فراروی تربیت اسلامی را با روشی توصیفی-تحلیلی از نوع کتابخانه‌ای مورد واکاوی قرار داده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در عصر حاضر مسائلی سبب کم‌رنگ شدن تربیت اسلامی شده است که اساس تربیت به سمت تربیت لیبرالی رفته است. برای حل این تهدیدات نیاز است خانواده‌ها و والیات تربیت آموزه‌های اسلامی را در وهله اول مرور کنند و در وهله بعدی با برنامه‌ریزی به فرزندان انتقال دهد.

واژه‌های کلیدی: تهدیدات، تربیت اسلامی، عصر حاضر، پیدایش تربیت لیبرالی.

مقدمه

قرآن کریم آخرین کتاب آسمانی، که مصون از تحریف بوده و خواهد بود، حاوی دستورات سعادت بخش فردی و اجتماعی برای انسان است که تمسک به آن، موجب سعادت دنیا و آخرت انسان‌هاست و دوری از آن، موجب گمراهی است. از طرفی هم روایات متواتر و متقنی از معصومین $\bar{\Phi}$ به ما رسیده که در کنار قرآن کریم مهمترین منابع اسلام به شمار می‌روند. در میان این آیات و روایات، تربیت جایگاهی ویژه دارد؛ چراکه رسالت پیامبران الهی و امامان پس از ایشان همان تعلم اسلامی بوده است. در عصر کنونی به دلیل وجود مخاطرات و تهدیدهای فراوان، نیاز به مرور تربیت اسلامی بیشتر احساس می‌شود. در این شرایط، معرفت و آگاهی نسبت به چگونگی مقابله با این ناامنی روانی از نظر آموزه‌های اسلامی امری مهم است. این معرفت و آگاهی انگیزه بسیار زیادی برای ما به وجود خواهد آورد تا در مقابله با ناآرامی‌های روانی چاره‌اندیشی نماییم و آن‌ها را در عمل خنثی سازیم که این موضوع، ضرورت این پژوهش را آشکار می‌سازد؛ لذا سؤال اصلی این پژوهش تهدیدات فراوری تربیت اسلامی در عصر حاضر خواهد بود. از آنجایی که افراد در عصر حاضر نسبت به تربیت اسلامی اهمیتی در خور قائل نیستند و فرزندان تربیت می‌شود که ارتباط خود را با آفریدگار قطع نموده و در پی رفاه و آرامش، به دنبال عرفان‌های نوظهور و معنویت‌های تفننی رفته که هیچ ارتباطی با عالم معنا و موجود برتر را نداشته و حتی در پی کسب فضایل اخلاقی و ملکات روحانی نیز نیستند. بدین ترتیب، با توجه به نیاز انسان نسبت به معنویت اصیل و حقیقی و شناخت مراحل و ویژگی‌های تربیتی آن برای کسب ملکات روحی و معنوی راستین و رسیدن به آرامش و قرب الهی، اهمیت دارد که گزاره‌های اسلامی موجود در این مقوله شناسایی و مورد واکاوی قرار گیرند.

از جهت سابقه و پیشینه پژوهش، تحقیقاتی در زمینه تربیت اسلامی نگاشته شده است؛ باغلی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «مروری بر رویکردهای اندیشمندان غربی به تربیت معنوی انسان» به این نتیجه رسیده که انسان غربی دوباره خود به معنویت، دو رویکرد را انتخاب نموده: رویکرد اول (ایمان‌گرایی)، شامل دیدگاه افرادی چون وینگنشتاین متاخر و پلنتیگه است؛ بدین معنا که فهم دین از دایره عقلانیت خارج شده و آموزه‌های دینی، خود بنیاد تلقی می‌شوند. رویکرد دوم (معنویت‌گرایی سکولار)، در اینجا معنویت به عنوان یکی از ابعاد وجودی انسان تلقی شده و برای برآوردن آن، باور به عالم ماوراء منتفی شده و توجه به امور معنوی به عنوان یک نیاز درونی انسان در نظر گرفته می‌شود. سلحشوری (۱۳۹۰) حدود و ثغور تربیت اخلاقی، تربیت معنوی و تربیت دینی را بررسی نموده و نتیجه گرفته که میان سه فوق ارتباط تنگاتنگ وجود دارد، به گونه‌ای که غایت تربیت اخلاقی، تربیت معنوی است و غایت تربیت معنوی، تربیت دینی است. باغلی و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی جهت‌گیری‌ها نسبت به تربیت معنوی پرداخته‌اند؛ در این تحقیق پرداخته‌اند که دو رویارویی با تربیت معنوی وجود دارد: اول جهت‌گیری دینی، دوم جهت‌گیری فارغ از دین. در جهت‌گیری دینی، دینی خاص مد نظر است و تلقی معنویت عبارت از ارتباط با خالق و آماده شدن برای قرب اوست. باغلی و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی دیگر رویکردهای تربیت معنوی در اردوگاه معنویت‌باوران فارغ از دین را نقد و بررسی نموده‌اند. نتیجه گرفتند که معنویت‌های نوپدید به رغم اثرگذاری مقطعی و موضعی، به دلیل برخوردار نبودن از ساختار مناسب با شرایط وجودی انسان و نیز ضعف در روش‌های پیشنهادی برای تحقق اهداف خود در درازمدت با دشواری مواجه هستند. شاکر نژاد (۱۳۹۴) در تحقیق خود «رواج معنویت؛ روی‌گردانی از دین یا بازگشت به دین» بررسی نموده که چه زمینه‌هایی سبب گشته که برخی معنویت را بدون دین بخواهند و درصدد داشتن معنویتی فارغ از دین برآیند؟ و معنویت در این چرخه جدید دین‌داری، چه ویژگی‌هایی می‌یابد؟ وی با کمک‌گیری مسائل جامعه‌شناسی نشان داده که چگونه با تکیه بسیار زیاد بر نفس انسان در فرآیند معنویت‌یابی، دین وارد مرحله‌ای جدید می‌شود و تحت نام معنویت به جای دیدداری نهادینه و وحی‌محور، نوعی دین‌داری شخصی و خودمحور مقبولیت می‌یابد. مصباحی جمشید و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی وضعیت عقل، دین و علم در عصر پست‌مدرس و ملاحظات آن در تربیت معنوی را با رویکرد انسان‌شناسانه بررسی نمودند و نتیجه گرفتند رویارویی انسان پست مدرن با معنویت، فارغ از اتصال و اتکای معرفتی و وجودی به این مفاهیم است؛ چون انسان‌شناسی پست‌مدرنی ماهیتی را برای انسان در نظر می‌گیرد که طبق آن غایت و روش معنویت نیز همچون

ذات انسانی ماهیتی سیال دارد و تناقض‌پذیر است. با نگاهی به نتایج تحقیقات انجام شده می‌توان دریافت که ضرورت دارد در زمینه تهدیدات تربیت اسلامی پژوهشی انجام شود. به همین منظور در قیاس با تحقیقات گذشته معرفی شده هدف این پژوهش، شناسایی تهدیدات فراروی تربیت اسلامی در عصر حاضر است.

تعریف تربیت

برخی گفته‌اند که تربیت از ماده «ربو» به معنای رشد و زیادی است (ابن منظور، ۱۴۰۸: ۱۴/۳۰). برخی هم تربیت را از ماده «رب» به معنای مالک، مدبر، مربی، پایدار و نعمت‌بخش دانسته‌اند (همان: ۴۰۰/۱). برخی دیگر ریشه تربیت را «رب» گرفته‌اند و بیان داشته‌اند که رب بر آقا، مولا، مربی، تمام‌کنند، نعمت‌بخش و همنشین اطلاق می‌شود و رب اگر تنها استعمال شود، فقط برای خداوند متعال اطلاق می‌گردد (طریحی، ۱۳۷۵: ۶۴/۲). مصطفوی در تعریفی جمع دیدگاه‌ها چنین گفته است: «اصل واحد در ماده تربیت، رشد همراه با زیادی به معنای اینکه شیء در ذات خودش رشد می‌کند، سپس زیادی و اضافه حاصل می‌گردد» (ر. ک: مصطفوی، ۱۳۶۰: ۲۰/۴). متفکرین به علت اختلاف در اصول و اهداف برای تربیت تعاریف اصطلاحی متعددی را ارائه داده‌اند. برخی گفته‌اند دلیل این اختلافات این است که هرکس از تربیت آن‌گونه که مایل به فهم آن است دفاع می‌کند و تعریفش از تربیت مسبوق به چنین تمایلی است (بهشتی، ۱۳۸۷: ۳۳). برخی در تعریف اصطلاحی تربیت گفته‌اند: «تربیت عبارت از هر عمل یا فعالیتی است که دارای اثر سازنده بر روی جسم، روح، شخصیت و یا شایستگی مادی و معنوی فرد باشد» (ر. ک: نیکزاد، ۱۳۷۱: ۱۱). بهشتی در کتاب «تربیت از دیدگاه قرآن» چنین تعریف کرده است: «تربیت به معنای برانگیختن و فراهم آوردن موجبات رشد و پرورش و شکوفایی تمامی استعدادها و توانایی‌ها و قابلیت‌های انسان به منظور رسیدن به کمال و سعادت مطلوب می‌باشد» (ر. ک: بهشتی، ۱۳۸۷: ۳۵). شهید مطهری در تعریف تربیت گفته است: «تربیت پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادها و ایجاد تعادل و هماهنگی میان آنها می‌باشد تا از این طریق، مرتبی به حد بالای کمال شایسته خود برسد» (ر. ک: مطهری، ۱۳۶۸: ۹۰). دو تعریف اخیر مطابق اهداف پژوهش حاضر است.

اهداف تربیت در آموزه‌های اسلامی

به واقع، هدف تربیتی مشخص کننده نقطه یا جهتی است که فعالیت‌های آموزشی و تحقیقاتی باید متوجه آن باشند یا در مسیر آن حرکت نمایند (شریعتمداری، ۱۳۶۶: ۱۱). به تعبیری هدف تربیتی جهت کار و نقطه شروع فعالیت‌های تربیتی را نشانه می‌رود (همان: ۱۶۳). به نظر می‌رسد که پیچیدگی وجود آدمی و سطحی‌نگری‌های منبعث از اندیشه‌های غیر الهی، تربیت انسان را به بیراهه کشانده است، در حالی که در تربیت معنوی اسلام مقصود، هدایت انسان به سوی امنیت و آرامش است. در تمام ابعاد تربیت اسلامی هدف آن است که تمامی رشته‌های حیات آدمی به حق تعالی وصل گردد؛ یعنی هر عملی با نام و خاطر حق تعالی انجام گیرد و آدمی حیات مادی و معنوی خویش را بر اساس حکم حق تعالی جهت دهد. بدین ترتیب، غرض تربیت آن است که انسان صالح پرورش یابد. درست همانند کسی که تمام نیروهای مادی و معنوی خویش را در مسیر هدف قرار دهد. در چنین ترتیبی کوشش به ایجاد تعادل میان ماده و معنا و رعایت اعتدال در فعالیت و رفتار جاری است و در سایه آن اضطراب نخواهد بود و ترس که منشأ بسیاری از مفاسد و رذایل آدمی است از بین خواهد رفت. در این صورت میان زندگی و نفس انسانی آشتی برقرار خواهد شد (بهمنی، ۱۳۸۸: ۴۸). هدف تربیت معنوی آن است که مربی شور فطری مرتبی را

نسبت به جمال الهی پرورش دهد و از رهگذر آن، فضایل اخلاقی را به ملکات اخلاقی مبدل سازد. مری باید شرایطی را فراهم آورد تا مرتبی خود مفاهیم تربیت را تجربه و در حد توان کشف نماید.

اهداف تربیتی به اهداف اولیه، واسطه‌ای و غایی منقسم می‌شوند. اهداف غایی تمام تربیت‌های اسلامی به قرب الهی منتهی می‌شود، لکن اهداف اولیه و واسطه‌ای کمی متفاوت‌ترند. هدف اولیه تربیت معنوی، رسیدن به آرامش و امنیت روانی است (رعد/ ۲۸) که شاکله روحی در وجود او به طور کامل شکل بگیرد و رفتارهای ریشه‌دار از او سر بزند. به واقع که این هدف در زندگی دنیوی قابل تحقق خواهد بود. همانگونه گفتیم هدف غایی تربیت معنوی، پرورش انسان مقرب الهی (انشقاق/ ۶) می‌باشد؛ چراکه این نوع تربیت مبتنی بر ارزش‌های اسلامی است. به واقع فلسفه آفرینش انسان را نیز در همین نکته می‌توان یافت که حق تعالی انسان را آفرید تا او به واسطه تربیت صحیح کمال یابد و به منزل مقصود برسد. با آگاهی به این هدف غایی، تربیت معنوی در آموزه‌های اسلامی جایگاه خاصی پیدا می‌کند. با این نظر که هر اندازه انسان مورد تربیت بیشتری قرار گیرد و رشد واقعی پیدا کند و به حق تعالی نزدیک شود، حریم پیدا می‌کند و برای ورود به این حریم باید آدابی را مراعات کند. تربیت معنوی نیز به دلیل ارتباطش با فطرت الهی انسان، ارزش بالایی پیدا می‌کند و به علم مقدسی تبدیل می‌گردد. اهداف گوناگونی می‌توان برای تربیت اسلامی نام برد. از جمله؛ تقوا، آموزش حکمت، عدالت‌خواهی، تکامل، تغییر رفتار، مراقبه، محاسبه، عبودیت، تفکر، استقلال، تقویت اراده، حرکت به سوی حق، حقیقت‌جویی، ایمان صالح، تغییر رفتار، آرامش و امنیت اجتماعی و... (ر. ک: مطهری، ۱۳۶۸: ۲۳۰؛ شریعت‌مداری، پیشین: ۲۳۹؛ احمدی: ۱۳۶۴: ۶۲). از قدرتهای خود حقیقی و ملکوتی این است که آدمی می‌تواند با مبدأ و منشأ ارتباط حضوری و شهودی برقرار کند و به آرامش درونی برسد. ویژگی‌هایی که برای تربیت معنوی متصور است بر اساس خود حقیقی و ملکوتی است (ر. ک: ایمانزاده و سلحشوری، ۱۳۸۹: صص ۱۵-۳۰). از این رو، مهمترین اهداف تربیت مبتنی بر گزاره‌های اسلامی آرامش (رعد/ ۲۸) و قرب الهی (انشقاق/ ۶) به‌شمار می‌روند.

تهدیدات فراروی تربیت اسلامی در عصر حاضر

تهدیدات فراروی تربیت معنوی از مهمترین نکاتی است باید مورد توجه مریبان و والیان تربیت قرار گیرند تا در تربیت اسلامی افراد یک جامعه خلاءها از میان برداشته شوند و مریبان با دیدی آسیب‌زا به تربیت بپردازند. همواره هرگاه تهدیدات به خوبی شناخته شوند، راهکارهای مقابله با آن هم مشخص خواهند شد. در ذیل به مهمترین تهدیدات فراروی تربیت اسلامی عصر حاضر خواهیم پرداخت:

الف: پیدایش تربیت لیبرالیستی

یکی از مباحث بسیار مهم عصر حاضر، جهانی شدن افکار و اطلاعات به واسطه ابزارهای گوناگون است. جهانی شدن فرهنگ‌ها درصدد است تا با احاطه یک فرهنگ، بحث پلورالیسم فرهنگی را از بین ببرد و یک فرهنگ با مؤلفه‌هایی که از روی روابط جدید اجتماعی و سیاسی بهره می‌برد را بر همه افکار، فرهنگ‌ها و تمدن‌ها حاکم سازد و جهانی شدن سیاست، اقتصاد و برخی ارزش‌ها و آموزه‌هایی را با خود به همراه دارد که عمدتاً تعارض با باورها و ارزش‌های دینی است (سجادی، ۱۳۸۲: ۴۳۵). این روند گسترده با هدف مسخ فرهنگی جوامع می‌باشد و به جابجایی فرهنگ ارزش‌های جوامع خواهد پرداخت که تهدیدی برای آن جوامعی است که با برنامه‌ریزی دقیق مکتب‌شان به مسائل تربیت ارزشی و اعتقادی می‌پردازند. همواره آرامش از مسائل

بسیار مهم زندگی انسانی به شمار می‌رود؛ همگان با هر دینی که باشند از شیوه‌های گوناگون در رسیدن به آن تلاش می‌کنند. برخی از افراد بدون آگاهی لازم از شیوه‌های نامناسب در پی کسب تأمین آرامش و امنیت خویش هستند. این امر سبب شده ترویج نظام‌های ارزشی خاص تربیت پدید آیند که جنبه لیبرالیستی دارند. در این هنگام، افراد در جوامع اسلامی به علت ناآگاهی از مسائل تربیت معنوی در اسلام به تربیت‌های لیبرالیستی روی می‌آورند و در باتلاق این تربیت ناکارآمد فرو خواهند رفت. از جهتی هم آموزه‌های اسلامی مطلق هستند در صورت غلبه تربیت لیبرالیسم از بین خواهند رفت.

ب: اختلال در انتقال معنا

یکی دیگر از تهدیداتی که در آستانه فراگیر شدن در خانواده‌هاست، اختلال در انتقال معنا توسط والدین به فرزندان است؛ این تهدید در پی پیدایش فرهنگ لیبرالی است؛ یعنی برخی از والدین در انتقال یک مفهوم دینی به فرزندان دچار مشکل می‌شوند و نمی‌توانند آنچه که درست است را به نحو احسن القا کنند. به این علت که فرهنگ فکری برخی والدین با فرزندان خود هم راستا و یک دست نیست و در انتقال معنا اختلال پیدا می‌کنند؛ این هم به واسطه پیدایش رسانه‌ها و نبود زبان ثابت تربیتی و در نهایت تفاوت در تعریف مفاهیم است.

ج: کم‌رنگی نفوذ خانواده‌ها

در عصر امروز بیشتر از هر زمان دیگری، قدرت خانواده‌ها نسبت به فرزندان کمتر شده است، این تهدید به نحوی رسیده است که حتی برخی والدین از فرزندان خود تأثیر منفی می‌گیرند. این آسیب و تهدید با ظهور رسانه‌های مدرن مانند ماهواره، اینترنت و امثالهم پدید آمده و هر روز در حال پیشروی است. با توجه به این که فرزندان عصر حاضر با رسانه‌های نامبرده انس زیادی دارند، هرگاه نکته‌ای اسلامی به آنها یادآوری شود، آن نکته به راحتی از ذهن و خاطر آنها خواهد رفت و نکات آسیب‌زای رسانه‌های نامبرده جایگزین نکات ناب اسلامی می‌شود.

د: کم‌رنگی ارزش‌های اسلامی

روند جهانی شدن، اهداف جوامع و فرهنگ‌های دیگر را دستخوش تغییر و تحول کرده و مفاهیم بنیادی فرهنگ‌ها چون نظام‌های اعتقادی و ارزشی را به چالش کشیده است و با درهم شکستن مقاومت اعتقادی و ارزشی مرزها را درنوردیده و به یکسان‌سازی و قداست‌زدایی پرداخته است (نکویی سامانی، ۱۳۸۶: ۱۱۱). از این رو، جهانی شدن مفاهیم آرامش و امنیت روانی سبب شده تا ابعاد تربیت با مبنای لیبرالیسم پیوند بخورد و تربیت اسلامی در جوامع اسلامی کم‌رنگ گردد. در حالی که مفهوم حقیقی آرامش و امنیت روانی از نظر آموزه‌های اسلامی در چارچوب ارزش‌ها مورد توجه دقیق است.

ه: گسترش شبهات دینی

گسترش شبهات دینی توسط دشمنان اسلام، یکی دیگر از تهدیداتی است که در عصر کنونی بیشتر از هر عصری نمایان است. امروزه دشمنان اسلام از هر طریقی (فضاهای حقیقی و مجازی/ رسانه‌ها) برای ایجاد شبهه جهت بدنامی اسلام استفاده می‌کنند. در پی شبهات، فرزندان دچار ابهام می‌شوند و اگر شبهات برای فرزندان مرتفع نگردد آنها به مرور نسبت به آموزه‌ها بدبین می‌شوند. با این بدبینی نسبت به گزاره‌ها، هیچ نکته تربیتی برای فرزندان کارگشا نخواهد بود.

و: پیدایش الگوهای غیرشایسته

یکی از مهمترین راه‌های پیشرفت از دیرباز تاکنون، داشتن الگو بوده است. متأسفانه در عصر حاضر، اکثریت الگوبرداری‌ها شایسته انجام نمی‌گیرد و در پی آن تفکر فرزندان هم غیرشایسته و غیرراستا با اسلام خواهد بود. بدین رو یکی از تهدیدات عصر کنونی در تربیت، نبود یا کمبود الگوها در الگوسازی است. در تربیت اسلامی باید الگوها غنی و متناسب با فرهنگ اسلام باشند، نه آنکه شخصی غیر اسلامی با تفکری لیبرالی و سکولاری الگوی یک فرزندی اسلامی قرار گیرد. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «مَنْ يَطْلُبُ الْهِدَايَةَ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهَا يَضِلُّ» (خوانساری، ۱۳۵۹: ۳/ ۳۰۸)؛ هرکس هدایت را جز از اهلش طلب کند، گمراه می‌شود. حضرت به منابع کسب معرفت اشاره دارند که باید در انتخاب آنها دقت نمود.

ز: عدم برنامه‌ریزی صحیح

در عصر حاضر هیچ برنامه منسجمی برای تربیت فرزندان تدارک دیده نشده است؛ یعنی والدین برای تربیت فرزند خود در سنین مختلف روشی را مدنظر ندارند تا مطابق با آن عمل کنند؛ بیشتر والدین عصر حاضر یکسری آموزه‌های اسلامی خام را به مرور آموخته‌اند، لکن در به کارگیری آنها جهت تربیت فرزند ناتوان هستند. باید یادآور شد که روش تربیت فرزند در دوره‌های مختلف سنی گوناگون است و یکدست نیست؛ نحوه برخورد والدین و آگاه‌سازی فرزندان در سنین کودکی، نوجوانی و جوانی متفاوت است و یک گونه نیست. حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: «... وَ نَحْنُ نَأْمُرُ صِبْيَانَنَا بِالصَّوْمِ إِذَا كَانُوا بَنِي سَبْعِ سِتِينَ بِمَا أَطَاقُوا مِنْ صِيَامِ الْيَوْمِ...» (کلینی، ۱۳۸۵: ۳/ ۴۰۹)؛ ما فرزندان خود را از هفت سالگی به روزه گرفتن امر می‌کنیم تا به روزه داری عادت کنند و توان آن را به دست آورند. کلام حضرت ناظر به پیچیدگی مقوله تربیت است که بدون برنامه‌ریزی صحیح مطابق با عصر امکان پذیر نیست. بدین رو والدین و والیان تربیت در جامعه حاضر هیچ گونه برنامه‌ریزی علمی و آموزشی صحیح جهت تربیت فرزندان ندارند.

راهکارهای مقابله با تهدیدات فرارو

در این بخش به صورت کلی به دو راهکار اصلی اشاره می‌شود:

الف: تربیت مربیان کارآموده

مهمترین راهکارهای مقابله با تهدیدات فرارو، تربیت مربی آگاه بر اساس آموزه‌های اسلامی است، علاوه بر این تربیت مربیانی متناسب با اصول تربیت عصری است؛ چرا که تربیت در عصر کنونی با تربیت با چند عصر قبل‌تر متفاوت است، نه آنکه مواد اصلی تربیت متفاوت باشد، بلکه منظور آن است روش تربیت و انتقال معنا متفاوت شده است. در جامعه‌ای که تربیت اسلامی نقش کم‌رنگی دارد اجرای تربیتی که بر مبنای دستورات اسلامی باشد در آن جامعه کار دشواری خواهد بود. پس باید مربیانی کارآموده تربیت شوند تا روند اجرای تربیت با مشکل مواجه نگردند. ناگفته نماند که مواد اصلی تربیت همان آموزه‌های اسلامی است، بلکه روش انتقال باید مطابق با عصر و شرایط انسان‌های کنونی تنظیم گردد.

ب: استفاده از تربیت نرم

در مراحل بعدی باید با روش‌های عقلانی و زیرپوستی، جامعه را از تربیت‌های لیبرالی به سوی تربیت اسلامی سوق دهند. والدین و مربیان با رعایت اصول تربیت نرم و غیر مستقیم باید به تربیت متری بپردازند. منظور از تربیت نرم، تربیتی است که تأکید آن بر انتقال ناهشیار یا نیمه هشیار مفاهیم به ذهن متری با هدف ایجاد تغییر نرم و مانا در اوست (مرتضوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱). بدین روی تربیت نرم مهم‌ترین راهکار در جهت گسترش تربیت ناب اسلامی و از بین رفتن تربیت لیبرالی به شمار می‌رود.

ج: ایجاد نظام نظارتی

یکی دیگر از راهکارهای مقابله با تهدیدات ایجاد نظام نظارتی بر تربیت است؛ امروزه به علت پیشرفت جمعیت باید برای کنترل نظام تربیتی یک نظام نظارتی پدید آید تا دشمنان ملعون نتوانند به اهداف شوم خود در القای مفاهیم به فرزندان اسلامی دست یابند؛ این نظام نظارتی در گذشته به علت کمبود جمعیت کمتر احساس می‌شد و بیشتر توسط علمای اسلامی انجام می‌گرفت. اما جوامع امروز نیازمند یک واحدی مستقل در جهت نظارت بر تربیت اسلامی هستیم.

نتیجه‌گیری

تربیت یکی از موضوعات مهم اسلام به شمار می‌رود؛ از نظر اسلام، هدف اصلی تربیت آرامش در دنیا و آخرت و قرب الهی پس از مرگ است. از این رو، تأمین آرامش دنیایی، اگرچه به عنوان یک هدف مهم مورد توجه اسلام است، لیکن در ورای آن نباید از تأمین آرامش آخرتی، به عنوان هدف مهم‌تر، غافل بود. دریافتیم که تهدیداتی فراروی تربیت اسلامی وجود دارد که به عدم تحقق تربیت کمک می‌کنند. نخستین تهدید فراروی تربیت اسلامی، پیدایش تربیت لیبرالیستی است؛ این نوع تربیت با پیشرفت روزافزون امکانات بشری پدید می‌آید. این تربیت بدون تئوری است و نوعی آزادی طلبی را به تربیت جوامع اسلامی منتقل می‌کند. تهدید بعدی که پس از تربیت لیبرالیستی پدید می‌آید، کم‌رنگی تربیت اسلامی است. به واقع با کم‌رنگ شدن تربیت اسلامی، تربیت معنوی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی هم بی‌ارزش خواهد شد و جایگاه حقیقی‌اش را از دست خواهد داد. بهترین راهکار ممکن برای جلوگیری از این تهدیدات، پرورش مربیانی کارآموده و آگاه به مسائل تربیت اسلامی است که این

ناممکن را ممکن سازند. همچنین راهکار دیگر مقابله با این تهدیدات، آشنایی زیرپوستی و خاموش جوامع با تربیت مبتنی بر آموزه‌های اسلامی است.

منابع و مأخذ

- قرآن کریم.
- ابن منظور، جمال الدین (۱۴۰۸). *لسان العرب*، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
- احمدی، احمد (۱۳۶۴). *اصول و روش‌های تربیت در اسلام*، اصفهان: جهاد دانشگاهی.
- باغلی، حسین (۱۳۸۹). *مروری بر رویکرد متفکران غربی (پس از رنسانس) به تربیت معنوی انسان*، مجموعه مقالات اولین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، دانشگاه تربیت مدرس.
- باغلی، حسین و همکاران (۱۳۹۱). *نقد مفهوم معنویت در تربیت معنوی معاصر، معنویت دینی و نوپدید (تشابه ذاتی یا اشتراک لفظی)*، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۲۰.
- باغلی، حسین و همکاران (۱۳۹۴). *تحلیل و نقد رویکردهای تربیت معنوی نوپدید (بررسی الگوی معنویت باوری فارغ از دین)*، مجله تربیت اسلامی، شماره ۱۰.
- بهشتی، محمد حسین (۱۳۸۷). *مبانی تعلیم و تربیت از منظر قرآن*، تهران: انتشارات فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- بهمنی، روحیه (۱۳۸۸). *بررسی نقش مادر در تربیت دینی فرزندان از دیدگاه قرآن و روایات*. پایانامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- خوانساری، جمال الدین محمد (۱۳۵۹). *شرح غررالحکم و دررالکلم*، تهران: دانشگاه تهران.
- سجادی، سید عبدالقیوم (۱۳۸۲). *جهانی شدن و جهان اسلام: فرصت‌ها و تهدیدها*. مجموعه مقالات جهان-شمولی اسلام و جهانی سازی، تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.
- سلحشوری، احمد (۱۳۹۰). *حدود و ثغور تربیت اخلاقی، تربیت معنوی و تربیت دینی*، مجله رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، شماره ۲.
- سلحشوری، احمد و علی ایمانزاده (۱۳۸۹). *تربیت معنوی و برنامه درسی*، بی جا: بی نا.
- شاکر نژاد، احمد (۱۳۹۴). *رواج معنویت؛ روی گردانی از دین یا بازگشت به دین*، مجله اسلام و مطالعات اجتماعی، شماره ۳.
- طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵). *مجمع البحرين*، تهران: انتشارات مرتضوی.

- فعالی، محمدتقی (۱۳۹۱). آرامش؛ رهیافت‌ها و راهکارها با تأکید بر آموزه‌های اسلامی، فصلنامه پژوهش‌نامه اخلاق، شماره ۱۸.
- کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۸۵). اصول کافی، تهران: اسوه.
- مرتضوی، سیدابراهیم، پوراصغری، معصومه، انصاری مقدم، مجتبی (۱۳۹۱). بررسی ابعاد تربیت نرم در آموزه‌های اسلامی، مجله پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۴۷.
- مصباحی جمشید، پرستو (۱۳۹۶). وضعیت عقل، دین و علم در عصر پست مدرن و ملاحظات آن در تربیت معنوی با رویکرد انسان‌شناسانه، مجله پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۳۳.
- مصطفوی، حسن (۱۳۶۰). التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- مطهری، مرتضی (۱۳۶۸). تعلیم و تربیت اسلامی، تهران: صدرا.
- نکویی سامانی، مهدی (۱۳۸۶). دین و فرایند جهانی شدن. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- نیکزاد، محمود (۱۳۷۱). کلیات تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات اسلامی.

